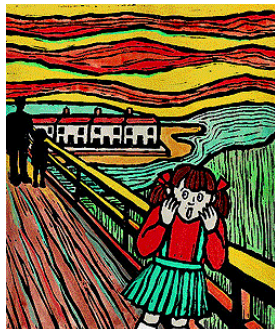

Barnemishandling og seksuelle overgrep sett fra en rettsmedisiners synsvinkel

Kari Ormstad
Rettsmedisinsk institutt
Universitetet i Oslo

Rettsmedisin forensisk medisin

Bruk av biomedisinsk
sakkunnskap i rettssamfunnets
tjeneste

Barn som overgrepsoffer

Voksne mot barn

Barn mot barn

Voksne mot voksne
med barn som tilskuere

...Barn mot voksne

Barn kan fare ille

- I alle slags miljøer
 - I alle aldre
 - På mange måter
fysisk
psykisk
emosjonelt
sosialt
- Kombinasjon:
seksuelle overgrep
forsømmelse/omsorgssvikt

Barn med spesielle problemer/behov har øket risiko for alle slags overgrep

- Utviklingshemmede/psykisk syke barn
 - Barn med sansedefekter
 - Barn med psykisk syke /misbrukende foreldre
 - Løstspringende tenåringer
 - Misbrukende barn
 - Ensomme flyktningbarn
 - Hentebroders barn
- IT-samfunnet gir nye arenaer**

Samfunnets oppgaver overfor barn som farer ille

- å fange opp og ta vare på barnet og familien
- å stanse pågående overgrep
- å forebygge ytterligere overgrep
- å sikre forsvarlig oppfølging og forebygge senkomplikasjoner
- å straffe og omprogrammere gjerningspersonen

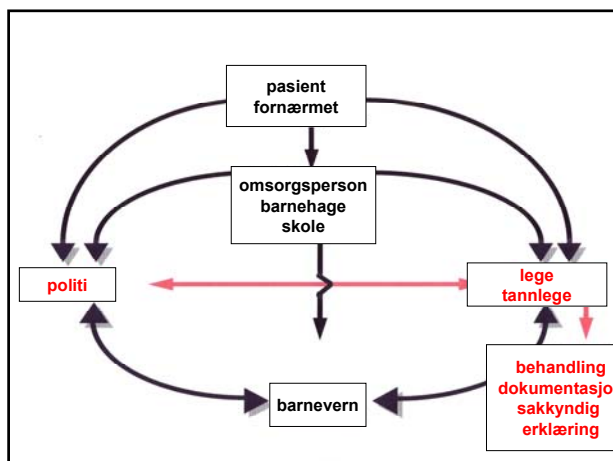
Helsesvesenets roller

- **Klinisk medisinsk**
diagnostisk
kurativ
forebyggende
- **Psykologisk**
- **Sosial**
- **Rettsmedisinsk**

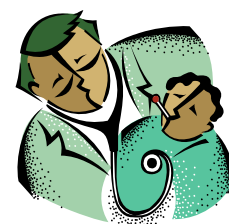
Legens/tannlegens oppgaver

- å se og spørre (tenke seg muligheten)
- å undersøke
- å dokumentere
- å tolke
- å tilgodese både taushetsplikt og anmeldelses/opplysningsplikt (HPL kap 6 §§31-33, SoL kap14 §1)
- å bistå myndighet
lege/tannlegeerklæring
medvirkning i domstol

Medisinske/tannmedisinske spørsmålsstillinger

- Skade?
- Sykdom? Annet?
- Diagnose?
- Behov for behandling?
- Behov for annen slags innsats?

Rettsmedisinske spørsmålsstillinger

- Skader? Sykdom? Misdannelse?
Behandlingseffekt? Artefakt?
- Skaders alder?
- Skaders oppkomstmate? Flere mulige?
- Stemmer funnene med historien?

forts

forts

- Har sykdom eller kjemisk påvirkning spilt noen rolle?
- Biologiske spor?
- Livsfare?
- Risiko for varig kroppslig mén?

I Forsettlig fysisk vold

- For å oppdra
forbudt siden 1975 i Norge. Barneloven 1982
- "Kulturbetingede" årsaker
omskjæring/kjønnslemlestelse
folkemedisinske behandlingsmetoder
- For å plage/ydmyke/kue/tvinge
- For å gi utløp for eget sinne/frustrasjon
- Münchausen syndrome by proxy

II Forsømmelse/omsorgssvikt

- Neglisjering av behov
- Feildimensjonert oppfylling av behov
feilernæring
uhensiktsmessig hygiene
overbeskyttelse/manglende tilsyn
over/understimulering
isolering

III Münchausen syndrome by proxy

- Kalles også "factitious disorder" = falsk sykdom

En omsorgsperson skaper falsk inntrykk av sykdom/skade hos et barn og søker kontakt med helsevesenet

sml selvpåførte skader

IV Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep forekommer

- i alle aldersgrupper
- i alle samfunnsklasser, miljøer og kulturer
- i alle kombinasjoner av kjønn, alder og sosial relasjon mellom gjerningsperson og offer
- på alle anatomisk gjennomførbare måter (penetrasjon og sædavgang ikke det vanligste)
- med økende intensitet over tid

Skader etter sexovergrep kan være

- ikke-eksisterende
- vanskelige å påvise
- vanskelige å tolke
- av alle alvorlighetsgrader
- selvpåførte
- overveiende av psykisk art
- latente og opptre først etter et intervall
- lokalisert hvor som helst

Prosentvis forekomst av unormale anale og genitale funn

	N	anal (%)	genital (%)
Hobbs & Wynne, 1987	94 ♂	83	
	243 ♀	25	58
Claytor, 1989	256 ♂	34	
	688 ♀	5	50
Muram, 1989	205 ♀		46
	310 ♂/♀	34	
Adams, 1994	213 ♀	7	23
Berenson, 2000 case-control	192/200 ♀		<5
Heger, 2002	2384 ♂/♀	an + gen 4	

Det rettsmedisinske oppdraget

- å påvise (observere, ta prøver)
- å dokumentere (beskrive, fotografere)
- å tolke (vurdere på vitenskapelig basis)
- å skrive sakkyndig erklæring
- å medvirke ved rettergang

Vitenskapelig basert tolkning

Tolkning av funn

- Normalt/avvikende?
- Normalt
vanlig/uvanlig variant
- Unormalt
misdannelse
sykdom
behandlingseffekt
artefakt
skade

Dersom skade

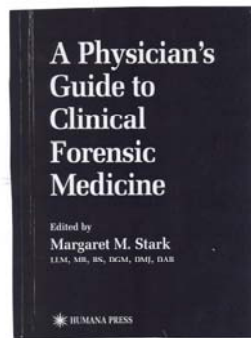
- Hvor gammel?
- Hvilken type av vold?
- Selvpåført/annens gjerning?
- Uhell/med vilje?

Rettsmedisinsk bevisførsel hviler på

- Bakgrunnshistorie og spørsmålsstilling
- Undersøkelsesbetingelser og -teknikk
- Dokumentasjon av funn
- Korrekt prøvetaking og -håndtering
- Vitenskapelig basert tolkning
- Kunnskap om normalforhold vs funn etter overgrep
- Kunnskap om skadetilheling
- Formelt korrekt sakkyndig erklæring
- Klar formulering av konklusjon med gradering av sikkerhet

State of the Art 2005

2:nd Ed 2005
ISBN 1-58829-368-8

Uhell/mishandling/sykdom?

Uhell/mishandling?

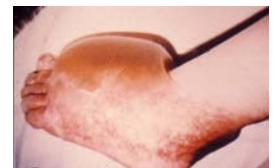

Uhell/mishandling?

"Falt i varmt vann"

"Tråkket i varmt vann"

Sykdom/skade/behandling?

Gammelt underarmsbrudd – oppkomst?

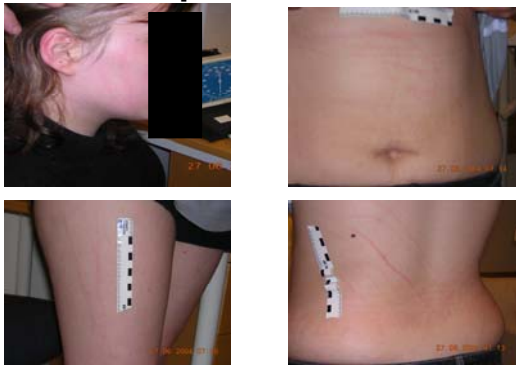
Mishandling/uhell/sekstelt overgrep?

Selvpåførte skader

Selvpåførte skader

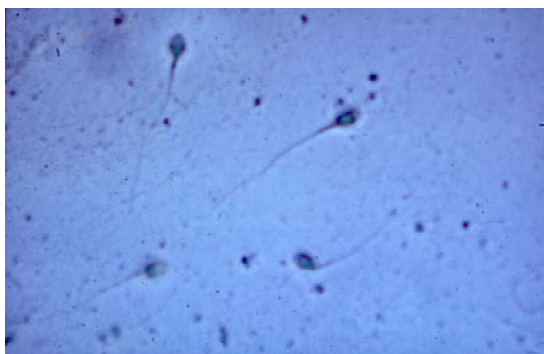
Punktblødninger i ganen, sperma mellom tennene

Forsvarsskader på mistenkt

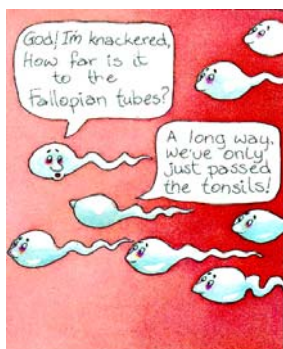

Sædceller fra endetarm

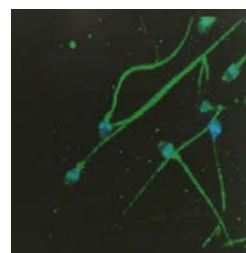
Fordomsfri prøvetaking

- Oftest intet å hente på kroppen etter ≥ 48 t
- Lengre holdbarhet på klær
- Ikke-humant materiale?
- Kjemisk påvirkning?
- Smitte?

Påvisning av sperma

- Mikroskopi
- Prostataspesifikt antigen
- Prostata-sur fosfatase
- Cholinkrystaller

Betydning av fysiske bevis ved mistenkt sexovergrep

A. DeJong & M.Rose. *Pediatrics* 1989, 84, 1022-26 og 1991, 88, 506-11

115 tiltalte

Fellende dom

76% av alle tiltalte

79% i saker uten fysiske bevis *

67% i saker med fysiske bevis

* entydige skader, kjønnssykdom, biologiske spor

*AK Lauritsen et al. J Forensic Sci
2000, 45, 115-117*

34 anmeldte sexovergrep mot barn

1 med entydig skade

33 uten sikre skader

14 tiltalte

9 tiltalte dømt

4 tilståelser blant de dømte

**Absence of
proof
is not proof
of absence**

Rettsmedisinsk erklæring

- En erklæring er en **sakkyndig uttalelse**
- Oppdragsgiver: Offentlig instans
- **Mandat** skal foreligge for undersøkelse og erklæring (strprl § 152)
- Formkrav til erklæringer
- Kopi til Den Rettsmedisinske Kommisjon (straffesaker)

Mandatet

- Framføres ofte muntlig
- Er ofte vagt
"det anmodes om undersøkelse av NN"
"det anmodes om uttalelse vedr skader på NN"
- Inneholder ofte lite/ingen bakgrunnsinfo
- Spesifiserer ikke hva slags dokument som ønskes
- **Legen/tannlegen kan kontakte rekvirenten for å få avklart mandatet**

Rekvirentens vanligste og oftest uttalte spørsmål

- Finnes skade? Hva slags skade? Hvor på kroppen?
- Annet enn skade – sykdom, misdannelse, behandlingseffekt, artefakt?
- Når oppsto skaden(e)?
- Hvordan oppsto skaden(e)?
type av vold
skadevoldende objekt

- Har sykdom eller kjemisk påvirkning spilt noen rolle?
- Stemmer skadebildet med det beskrevne hendelsesforløpet?
- Om ikke – annen type hendelse, annet tidspunkt?
- Var noen skade livstruende? (ubehandlet)
- Foreligger risiko for varig mén?

Pasientjournal

- Et arbeidsdokument til bruk i diagnostikk og behandling
- Form, innhold, omfang og status omtales i *Helsepersonelloven (Hpl) kap 8, §§39-47* og
- *Forskrift nr 1385 av 21.12.2000*
- Omfattet av taushetsplikt *Hpl Kap 5*
- **Ikke beregnet på bruk i etterforskning eller rettsprosess, men meget populær hos politi og rettsvesen**

Epikrise

- Et arbeidsdokument til bruk i diagnostikk og behandling i helsetjenesten
- Skrives og sendes **til henvisende** når en spesialistbehandling avsluttes
- Summerer inkomstfunn, behandling, forløp og videre plan

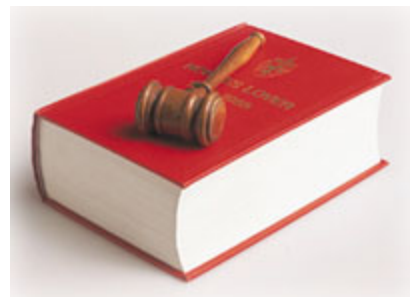
Journal og epikrise

er ikke en lege/tannlegeerklæring

er ikke en sakkyndig uttalelse; snarere et vitneprov

inneholder uvedkommende informasjon (i forhold til rettsvesenets behov)

Lover, regler og formalia

Sakkyndig gransking, straffeprosessloven

§ 148. **Påtalemyndigheten** kan til bruk for etterforskingen søke bistand hos sakkyndige.

§ 151. **Retten** kan oppnevne sakkyndige til å bistå under gransking....

§ 138. **Enhver som retten oppnevner til å gjøre tjeneste som sakkyndig, plikter å påta seg vervet.**

Før retten oppnevner noen som sakkyndig, bør den som regel spørre ham om han er villig. Erklærer han seg uvillig, bør han ikke oppnevnes om det er anledning til å oppnevne en annen.

Sakkyndig har rett til godtgjørelse etter særskilt lov.

Straffeprosessloven kap 12 §153 Gransking

- ...
Når det er mulig, bør granskingen foretas slik at den **kan kontrolleres ved ny gransking.**
- De sakkyndige gir skriftlig erklæring om granskingen etter reglene i §143 annet ledd. Av erklæringen skal det gå fram **hvordan granskingen er utført, hvilke resultater de sakkyndige er kommet til, og hvilket grunnlag de har bygd på**

Helsepersonelloven Kap 2 §15

- Den som utsteder attest, legeerklæring o.l. skal være **varsom, nøyaktig og objektiv.**
- Attest, legeerklæring o.l. skal være korrekte og **bare inneholde opplysninger som er nødvendige for formålet.**
- Helsepersonell som er **inhabil**....skal ikke utstede attest, legeerklæring o.l.

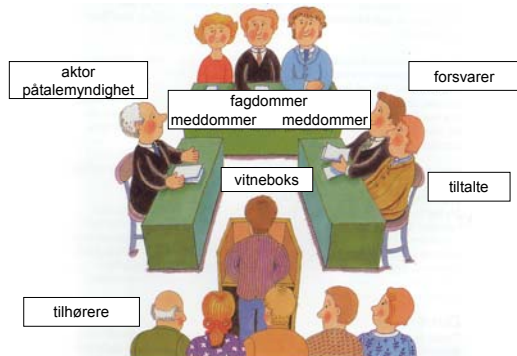
Behandleren som sakkyndig

- Vanskelig balansegang!!
- Når legen/tannlegen opptrer som sakkyndig trer hun ut av behandler-rollen
- Som sakkyndig opptrer man på vegne av annen oppdragsgiver enn pasienten, og det er oppdragsgivers interesse som skal ivaretaes

Domstolene

Straffesak i Tingretten

Lagmannsrett med jury (lagrette)

Vitneplikt etter straffeprosessloven

§ 109. Plikt til å møte som vitne ved tingrett og lagmannsrett har enhver.

Retten kan fritta et vitne som har mer enn 800 km reise med rutegående befordringsmiddel eller 125 km på annen måte, eller en tilsvarende strekning dels på den ene, dels på den annen måte, for møteplikt dersom fremmøte vil medføre uforholdsmessige ulemper eller kostnader sammenlignet med vitnets betydning for sakens opplysning.

Vitne om hva?

- Det man har
- sett
 - hørt
 - eller på annen måte erfart

Straffeprosessloven § 129

Vitnene avhøres enkeltvis. De bør som regel ikke høre på forhandling i saken før de er avhørt under hovedforhandlingen.

Vitnestøtte

- Forsøksprosjekt i Oslo og Trondheim jan 2006 – jan 2007
- Fellessatsning av Røde Kors, Domstolsadministrasjonen og Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre
- Hhv 45 og 21 frivillige, spesialopplærte personer

Straffeprosessloven § 144 De sakkyndige avhøres etter de regler som gjelder for vitner, men kan være til stede under hele forhandlingen.

Retten kan tillate dem å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige, og å rådføre seg med hverandre før de svarer.

Legens/tannlegens medvirkning i retten

Stevning

Vitne

Sakkyndig

Sakkyndig vitne

Generell forberedelse

Kontakt med aktor før hovedforhandling

Spesifikk forberedelse

Hva retten venter seg

- Du er rettens og sakens tjener
- Du er godt forberedt
- Faglig integritet og tyngde
- Klare svar og gradering av tvil
- Forståelig språk

Generell forberedelse

- Egen CV/kompetanse på feltet
- Kort presentasjon av foreliggende rutiner for undersøkelse og sporsikring. Har rutinene vært fulgt?
- Kort "state of the art"-belæring evt hva som er nytt på feltet

Spesifikk forberedelse

- Lag en kortversjon av saken ("lathund") evt en pedagogisk anatomisk skisse
- Sjekk opp litteraturen
- Forbered svar på reelle spørsmål fra aktor (jfr mandat og ev samtale)
- Forbered svar på potensielle spørsmål fra forsvarer (alternative tolkninger)

The doctor's guide to court

- Dress up
- Stand up
- Speak up
- Shut up

KISS in court-prinsippet

Keep
It
Short
and
Simple

Takk for oppmerksomheten

